

Дослід 6.2. Оцінка рівня домагань

Вступні зауваження. Під рівнем домагань людини розуміють її потреби, мотиви чи тенденції, які проявляються у ступені складності цілей, які вона ставить перед собою. Рівень домагань звичайно оцінюється за допомогою експерименту за наступною схемою: сукупність однотипних завдань ранжується за ступенем важкості, і піддослідним пропонується послідовно вибирати для виконання визначену (часто фіксуючу) кількість цих завдань будь-яких ступенів важкості. При цьому експеримент звичайно уявляється як випробування інтелекту. Про рівень домагань людини судять за середнім ступенем складності обраних нею завдань. Можливість використання експериментальної схеми базується на припущенні про узагальнення рівня домагань: в будь-якій діяльності, незалежно від її специфіки, у кожної людини буде формуватися характерний для неї рівень домагань. Проте поряд з даними про дійсне узагальнення рівня домагань є факти і протилежного роду, які свідчать про те, що рівень домагань, який формується у людини в експериментальному завданні, відрізняється від рівня домагань, що склався у неї в її звичній професійній діяльності. Ця характеристика несе в собі відбиток конкретної історії її формування і розвитку і залежить не лише від внутрішніх, але і від зовнішніх умов.

Ціль заняття. Діагностика компонентів мотиваційної структури, пов'язаної з рівнем домагань, безпосередньо у ході діяльності.

Устаткування. Бланк опитувача (додаток 6.2.1).

Порядок роботи. Опитувач заповнюється під час виконання, наприклад, навчального завдання. Експериментатор фіксує будь-який етап в його виконанні, єдиний для всіх, хто навчається, і пропонує їм по завершенню цього етапу відповісти на питання опитувача. До початку виконання навчального завдання експериментатор роздає бланки з текстом і роз'яснює порядок роботи з опитувачем за наступною інструкцією: "Коли ви завершите фіксований етап запропонованого вам завдання, візьміть бланк з текстом опитувача, уважно прочитайте інструкцію і приступайте до відповідей. Пам'ятайте, що питання відносяться до того моменту, коли частина завдання вже виконана, але є ще робота над залишеною частиною. В процесі роботи з опитувачем ви читаєте по черзі кожне із наведених у бланку висловлювань і вирішуйте, в якій мірі ви згодні з ним чи не згодні. В залежності від цього ви обводите колом на правій стороні бланка одну із наступних цифр: якщо повністю згодні – +3; якщо згодні – +2;

якщо скоріше згодні, ніж не згодні, – +1; якщо ви зовсім не згодні – –3; якщо не згодні – –2; якщо скоріше не згодні, ніж згодні, – –1; врешті, якщо ви не можете погодитися з висловлюванням, не відкинути його – 0. Всі висловлювання відносяться до того, що ви думаєте, що відчуваєте чи хочете в момент, коли робота над завданням переривається”.

Обробка даних припускає перетворення відповідей в бали за правилом чи прямого перевodu, чи оберненого (таблиця). Бали підраховуються за кожним із 15 компонентів мотиваційної структури за допомогою спеціального ключа (додаток 6.2.2). Номери тих висловлювань, відповіді на які перетворюються в бали за правилом прямого перевodu даних без індексів, а висловлювання, перетворені за правилом оберненого перевodu, забезпечені індексом “0”.

Таблиця

**Правило прямого і оберненого перевodu відповідей
піддослідного в бали**

Перевод	Шкала для відповідей						
	–3	–2	–1	0	+1	+2	+3
Прямий	1	2	3	4	5	6	7
Обернений	7	6	5	4	3	2	1

При **аналізі** результатів необхідно враховувати, що ситуація, яка виникла при пред’явленні завдання суб’єкту, є важко проблемною. Середовище породжує у суб’єкта багатокомпонентний мотиваційний відгук, на основі якого будується складнофункціональна система постановки і рішення задачі. Проблемна ситуація приводить до актуалізації цілого ряду потреб, серед яких знаходяться пізнавальні, соціальні, а також потреби більш високого рівня індивідуальності, рівня самосвідомості, зокрема потреба збереження і підвищення самоповаги чи цінності свого “Я”. На основі цих потреб суб’єкт оцінює значимість і важкість завдання, витрати часу і сил, прогнозує можливі наслідки. Початкові оцінки можуть змінюватися, коректуватися у ході роботи над завданням. Тому мотивація, відповідна напруженій роботі, пов’язаній з досягненням мети визначеного рівня труднощів, включає цілий ряд елементів, що характеризують особливості взаємодії суб’єкта з середовищем. Перш за все потенційну струк-

туру мотивації створюють елементи, які відповідають актуалізованим у ситуації виконання завдання потребам. У зв'язку з особливостями навчальної діяльності, а також в цілях необхідного узагальнення опису досліджувались лише наступні мотиваційні елементи, або мотиви.

Внутрішній мотив (компонент 1), пов'язаний безпосередньо з процесом діяльності, є узагальненим і виражає захоплення завданням самим по собі, а аспекти надають виконанню завдання привабливості. **Пізнавальний мотив** (компонент 2), що характеризує інтереси суб'єкта до результатів своєї діяльності, також є узагальненим, тому що за ним може стояти досить широке коло більш приватних мотивів, задоволення яких опосередковано результатом. **Мотиву уникнення** (компонент 3) властива негативна спонукальна цінність результату, а саме – побоювання показати низький результат, і наслідків, які з цього випливають, на відміну від попереднього, зміст якого складає позитивне прагнення до результату. **Мотив змагання** (компонент 4) виділяється із сукупності мотивів, пов'язаних з результатом, як найбільш спеціальний. Зміст цього мотиву визначається тим, наскільки суб'єкт придає значення такій характеристиці результату, як збільшення рівня результатів інших суб'єктів. За цим мотивом також може стояти група більш приватних мотивів, таких як мотив престижу, влади та інші. **Мотив до зміни поточної діяльності** (компонент 5) розкриває переживаючу суб'єктом тенденцію до припинення роботи, якою він зайнятий у цей момент, і переключення на іншу. **Мотив самоповаги** (компонент 6) виражається у прагненні суб'єкта ставити перед собою все більш і більш важкі цілі в однотиповій діяльності. Розглянута група елементів являє собою відображення тих характеристик ситуацій, які виступають у ролі факторів, безпосередньо спонукаючих суб'єкта до того чи іншого образу дії, і є рушійними силами розвитку діяльності.

Іншу групу створюють елементи, які знаходяться з мотиваційними в причинно-наслідкових відносинах і виступають як необхідні умови діяльності, пов'язаної з досягненням достатньо важких цілей. Частина цих елементів відноситься до поточних положень справ і являє собою результати таких процесів, як надання **особистісної значимості результатам діяльності** (компонент 7), **оцінка важкості виконуючого завдання** (компонент 8), **оцінка ступенів вираження вольового зусилля в ході роботи над завданням** (компонент 9), **оцінка рівня вже досягнутих результатів, співвіднесення із своїми можливостями в цьому виді діяльності** (компонент 10), оці-

нка свого потенціалу (компонент 11). Інші елементи відображають передбачений чи спланований суб'єктом хід наступних подій: **позначений рівень мобілізації зусиль, необхідний для досягнення результатів** (компонент 12), і **очікуваний рівень результатів діяльності** (компонент 13). Важливе значення для розгортання цілісної мотиваційної структури має розуміння суб'єктом причинних факторів, які є інструментальними у ході розвитку взаємодії. До них відносяться розуміння суб'єктом того співвідношення, в якому знаходиться **залежність результату від випадку і від його власних можливостей** (компонент 14), а також розуміння того, **наскільки постановка задач є ініціативною і наскільки директивною** (компонент 15). Таким чином, перша частина елементів пов'язана з оцінюючими процесами, друга частина – з процесами прогнозування і третя – з процесами інтерпретації.

Перераховані елементи являють собою потенційні компоненти реальних індивідуальних мотиваційних структур, що виникають у ході виконання завдань. В цих структурах центральне місце займають мотиваційні компоненти, а серед них – компонент самоповаги. Проте актуалізація компонента самоповаги відбувається на основі інших “опорних” мотиваційних компонентів. Припускається, що вираження компонента самоповаги відповідає експериментальній оцінці рівня домагань. Однак опитувач дозволяє виявити деякі особливості внутрішнього світу суб'єкта, які звичайно залишаються невідомими при використанні експериментальних показників. До них відносяться “опорні” мотиви, на основі яких відбувається залучення “Я” суб'єкта в діяльність і формування його рівня домагань, ефекти різних когнітивних і регулятивних процесів, які складають разом з мотивами внутрішній механізм рівня домагань.

Якщо нормативних даних для опитувача немає, то кожний індивідуальний результат може бути оцінений в порівнянні з даними групи. Крім того, оцінки кожного компонента мотиваційної структури дозволяють збудувати індивідуальний профіль, в якому представлені кількісні співвідношення між всіма розглянутими компонентами.

Контрольні запитання

1. Що таке рівень домагань?
2. Якими перевагами володіє опитувач перед експериментальною схемою вимірювання рівня домагань?
3. Які компоненти мотивації можна оцінити за допомогою даного опитувача?

Додаток 6.2.1

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Дата _____ Вік _____

Номер з/п	Висловлювання	Шкала для відповідей
1	Дослідження мені вже набридло	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
2	Я працюю на межі своїх можливостей	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
3	Я можу показати все, на що здатен	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
4	Я почуваю, що мене змушують прагнути до високих результатів	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
5	Мені цікаво, що буде	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
6	Завдання доволі складне	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
7	Те, що я роблю, нікому не потрібно	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
8	Мене цікавить, кращі чи гірші мої результати, ніж у інших	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
9	Мені хотілося скоріше зайнятися своїми справами	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
10	Гадаю, що мої результати будуть високими	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
11	Ця ситуація може спричинити мені неприємності	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
12	Чим кращий покажеш результат, тим більше хочеться його перевершити	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
13	Я проявляю достатньо старанності	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
14	Я вважаю, що мій найкращий результат не випадковий	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
15	Завдання більшої цікавості не викликає	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
16	Я сам ставлю перед собою задачі	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
17	Я непокоюся щодо своїх результатів	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
18	Я відчуваю прилив сил	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
19	Кращих результатів мені не досягти	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
20	Ця ситуація має для мене значення	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
21	Я хочу ставити все більш важкі цілі	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
22	До своїх результатів я відношусь байдуже	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
23	Чим довше працюєш, тим цікавіше	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3

Продовження додатку 6.2.1

Номер з/п	Висловлювання	Шкала відповідей
24	Я не збираюся “викладатися” в цій роботі	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
25	Скоріш за все мої результати будуть низькими	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
26	Як не старайся, результат від цього не зміниться	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
27	Я б зайнявся зараз будь-чим, але тільки не цим дослідженням	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
28	Завдання достатньо легке	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
29	Я здатен на кращий результат	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
30	Чим складніша мета, тим більше прагнення її досягти	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
31	Я відчуваю, що можу здолати всі труднощі на шляху до мети	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
32	Мені байдуже, якими будуть мої результати у порівнянні з іншими	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
33	Я захопився роботою над завданням	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
34	Я хочу уникнути низького результату	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
35	Я відчуваю себе незалежним	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
36	Мені здається, що я марно витрачаю час та сили	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
37	Я працюю напівсили	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
38	Мене цікавлять межі моїх можливостей	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
39	Я хочу, щоб мій результат став одним із найкращих	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
40	Я зроблю все, що в моїх силах, для досягнення мети	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
41	Я відчуваю, що у мене нічого не вийде	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3
42	Випробування – це лотерея	-3 -2 -1 0 +1 +2 +3

Додаток 6.2.2

Ключ

Номер з/п	Компонент мотиваційної структури	Номер висловлювання
1	Внутрішній мотив	15о, 23, 33
2	Пізнавальний мотив	5, 22о, 38
3	Мотив уникання	11, 17, 34
4	Мотив боротьби	8, 32о, 39
5	Мотив зміни діяльності	1, 9, 27
6	Мотив самоповаги	12, 21, 30
7	Значимість результатів	7, 20о, 36
8	Складність завдання	6, 28о
9	Вольове зусилля	2, 13, 37о
10	Оцінка рівня досягнутих результатів	19о, 29
11	Оцінка свого потенціалу	18, 31, 41о
12	Намічений рівень мобілізації зусиль	3, 24о, 40
13	Очікуваний рівень результатів	10, 25о
14	Закономірність результатів	14, 26о, 42о
15	Ініціативність	4о, 16, 35

Дослід 6.3. Діагностика соціального інтелекту (тест Дж. Гілфорда і М. Саллівена)

Вступні зауваження

Термін “соціальний інтелект” був введений у психологію Є. Торндайком у 1920 році для позначення “діяльності у міжособистісних стосунках”. Багато відомих психологів зробили свій внесок у інтерпретацію цього поняття. В 1937 році Г. Олпорт зв’язував соціальний інтелект зі здібністю висловлювати швидко, майже автоматичні судження про людей, прогнозувати найбільш вірогідні реакції людини. Соціальний інтелект, на думку Г. Олпорта, – особливий “соціальний